

**De nasjonale
forskningsetiske
komiteene**

Kongens gate 14
0153 Oslo
Telefon 23 31 83 00

post@forskningsetikk.no
www.forskningsetikk.no

Org.nr. 999 148 603

digitaliseringsstrategi@kdd.dep.no

Vår ref.: 2023/152

Dato: 30.11.2023

Innspill til ny digitaliseringsstrategi fra De nasjonale forskningsetiske komiteene

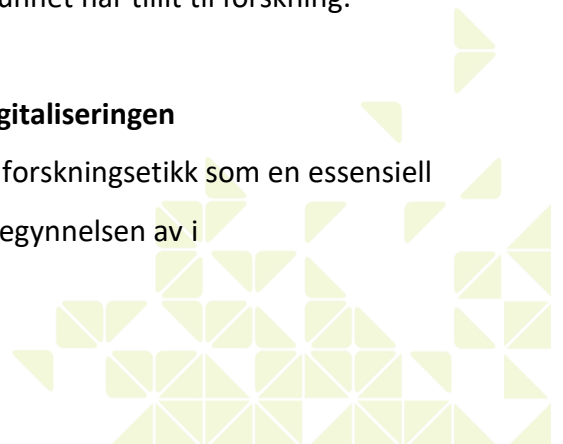
De nasjonale forskningsetiske komiteene (FEK) gir med dette sitt innspill til Regjeringens arbeid med ny digitaliseringsstrategi.

FEK består av tre nasjonale forskningsetiske komiteer, henholdsvis Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin og helsefag (NEM), Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi (NENT) og Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH). I tillegg kommer Nasjonalt utvalg for gransking av uredelighet i forskning (Granskingsutvalget) og Nasjonalt utvalg for vurdering av forskning på menneskelige levninger (Skjelettutvalget). Alle komiteer og utvalg er faglig uavhengige, kollegiale organer bestående primært av forskere. Sekretariatet i FEK gir administrativ og faglig støtte til komiteene og utvalgene. Gjennom forebyggende arbeid og rådgiving, og gjennom gransking av saker om mulig uredelighet i forskning, skal FEK bidra til at forskning skjer i samsvar med anerkjente forskningsetiske normer og at samfunnet har tillit til forskning.

Forskningsetikk må anerkjennes som en essensiell del av digitaliseringen

Overordnet mener FEK at den nye strategien må anerkjenne forskningsetikk som en essensiell del av digitaliseringen. Forskningsetikken må være med fra begynnelsen av i

NEM • Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin og helsefag
NENT • Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi
NESH • Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora
GRU • Nasjonalt utvalg for gransking av uredelighet i forskning
SKJ • Nasjonalt utvalg for vurdering av forskning på menneskelige levninger

forskningsprosjekter og utgjøre en del av hele prosessen, frem mot bruk i samfunnet. Det er en stor satsning på kunstig intelligens-forskning, nasjonalt og internasjonalt, og dette fordrer en tilsvarende satsning på forskningsetikk. Strategien bør ta opp målet i *Nasjonal strategi for kunstig intelligens* om innebygget etikk og målet om at etikken skal bygges inn i algoritmene og alle utviklingsfaser av kunstig intelligens-systemer.

Digitalisering skaper nye store muligheter for forskningen, men gir også opphav til store utfordringer, for eksempel knyttet til konsekvenser og bruk av forskning og teknologi i samfunnet. Sentrale forskningsetiske utfordringer og muligheter kan blant annet knyttes til grunnleggende forskningsetiske prinsipper som *respekt, gode konsekvenser, rettferdighet og åpenhet*:

- *Respekt* for den enkelte forskningsdeltaker aktualiseres på flere måter med digitalisering. Koblinger mellom data fra ulike kilder kan skape utfordringer knyttet til ivaretagelsen av respekt for personer og grupper, ved å vanskeliggjøre muligheten for reelt informert samtykke og muligheten for reell anonymisering. Samtidig kan digitaliseringen også tilby løsninger som ivaretar hensyn til enkeltindivider, for eksempel ved å gi nye muligheter for inkludering og informasjon.
- *Gode konsekvenser* innebærer dels å unngå skade på dem som deltar i eller påvirkes av forskning og for samfunn og miljø, og et ansvar for at forskningen skal komme samfunnet til gode. Digitaliseringen går fort, det kan være stor usikkerhet om konsekvensene og det er kortere vei mellom forskning og anvendelse. Dette gjør at forskningen raskere kan komme individer, grupper og samfunn til gode, men også gjøre oss mer sårbare og øker risikoen for uakseptable konsekvenser.
- *Rettferdighet* i denne konteksten betyr blant annet bred inkludering i utvikling av kunstig intelligens-systemer og at løsningene gjøres tilgjengelige for alle samfunnsgrupper. Algoritmer og maskinlæringsmodeller kan medføre diskriminering, blant annet fordi teknologien ikke er grundig nok vurdert, slik dette blant annet er beskrevet i *Innebygd diskrimineringsvern. En veileder for å avdekke og forebygge diskriminering i utvikling og*

bruk av kunstig intelligens fra Likestillings- og diskrimineringsombudet. Digitalisering kan på samme tid gi flere muligheter for bred involvering og sikre representasjon av flere stemmer.

- *Åpenhet* innebærer i denne sammenhengen blant annet at digitalt materiale må samles inn og arkiveres på en forsvarlig måte, slik at det er tilgjengelig for forskning i samtiden og bevares for ettertiden. Det handler dels om å utvikle gode og effektive rutiner for forskerinnsyn, samt at forskningsetikk blir bygget inn i ny digital infrastruktur *by design* og *by default*. FEK viser her til arbeidet med ny arkivlov og rapporten fra Utvalget for bevaring av digitalt skapt dokumentasjon, avlevert til Kulturdepartementet 15. mai 2023. FEK viser også til *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora* (punkt 33. Kulturhistoriske kilder): «I forskning kan perspektiver og interesser skifte fra generasjon til generasjon, og samfunnet vårt har ansvar for å sikre dokumentasjon av fortiden og samtiden, slik at fremtidige generasjoner får mulighet til å ha en fortid.»

Samlet sett må forskningsetikk defineres som en integrert del av digitaliseringen i forskning og høyere utdanning for å håndtere utfordringer og virkeliggjøre mulighetene på en etisk god og ansvarlig måte.

FEK mener også det er vesentlig at strategien adresserer *alle fagområder*. Digitaliseringen generelt, og kunstig intelligens spesielt, påvirker forskningen i ulike fag på forskjellige måter, og kan gi opphav til ulike forskningsetiske problemstillinger.

FEK mener videre det vil være hensiktsmessig om strategien bidrar til å definere en *felles forståelse av det normative rammeverket* som gjelder, dvs. gjeldende regler og retningslinjer. Dersom forskning og teknologiutvikling skal skje i henhold til anerkjente forskningsetiske normer, må det være god forståelse av hvilke normer som gjelder. Samtidig er det helt essensielt at strategien peker ut hvordan digitaliseringen også må ledsages av forebyggende innsats, når det gjelder bevisstgjøring og kompetanseløft om forskningsetikk.

Kompetanseløft om forskningsetikk på tvers av sektorer

Med Lov om organisering av forskningsetisk arbeid (forskningsetikkloven) har forskningsinstitusjonene fått et lovpålagt ansvar for å sikre at forskningen ved institusjonen skjer i henhold til anerkjente forskningsetiske normer, herunder å gi nødvendig opplæring av kandidater og ansatte i anerkjente forskningsetiske normer. De nasjonale forskningsetiske retningslinjene, som utarbeides av de faglig uavhengige komiteene og utvalgene i FEK, utgjør en kodifisering av slike normer innenfor ulike fagfelt og på ulike områder. Med digitalisering kommer mange forskningsetiske normer under særlig press. Dette styrker behovet for opplæring for å sikre god forskningsetisk bevissthet og kompetanseløft. Forskningsinnsats på områder som kunstig intelligens og stordata innebærer gjerne samarbeid mellom forskningsinstitusjoner og offentlige og private aktører. Strategien bør anerkjenne betydningen av at andre aktører som utfører forskning på områder som kunstig intelligens og stordata også har gode rutiner og tilstrekkelig kompetanse om både personvern og forskningsetikk for å sikre at forskningen skjer i tråd med anerkjente forskningsetiske normer og for å ivareta tillit til forskning. Opplæringstiltak bør derfor gjelde på tvers av sektorer.

Kompetansedeling i sektoren

Fra sekretariatet spesielt ønsker vi avslutningsvis å spille inn behovet for kompetansedeling i sektoren. For FEK som et lite forvaltningsorgan vil det være nyttig med bistand i arbeidet med å evaluere aktuelle verktøy som kan benyttes til effektivisering eller forbedringer, som eksempelvis Microsofts Co-pilot, LLMer osv. Vi i sekretariatet ønsker at Kunnskapsdepartementet fremover vil dele vurderinger knyttet til sikkerhet og personvern i løsningene, da det vil gjøre det langt enklere å ta gode valg når nye muligheter tas i bruk.

På vegne av De nasjonale forskningsetiske komiteene (FEK)

Helene Ingjerd

Direktør, FEK

